

جهانی شدن حقوق کیفری و تأثیر آن در اثبات جرم پول شویی

سید محمد حسین سیادت *

مهدی چگنی **

محمد صادق آزادفر ***

امیر حسین خسروآبادی ****

تاریخ تایید: ۱۳۹۹/۲/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۶/۲۷

چکیده

در چند دهه اخیر، زمان و مکان به یکدیگر نزدیک شده‌اند و پدیده‌ای به نام جهانی شدن را به وجود آورده‌اند. این پدیده اجتماعی، موجب تحولات گسترده و بنیادین در نظام اجتماعی و انقلابی شگرف در حوزه‌های دانش بشری و علوم اجتماعی شد. حقوق کیفری نیز از این تحولات بی‌بهره نبود و سبب بروز جرایم پیچیده و خطرناکی گردید. یکی از مهم‌ترین این جرایم، جرم پول شویی است. همچنین، جهانی شدن سبب تحول قواعد سنتی حقوق کیفری ماهوی و شکلی شده است. یکی از موضوعات مهم حقوق کیفری شکلی، ادله اثبات دعوی است. فرایند اثبات دعوی در جرم پول شویی از مسائل مهمی است که در بستر تحولات جهانی شدن حقوق کیفری باید مورد توجه قرار داد. نوشتار حاضر با روش توصیفی - تحلیلی، به بررسی تأثیر جهانی شدن بر سه دلیل مورد استناد مهم در خصوص جرم پول شویی پرداخته و تحولات تقنینی ایران را واکاوی می‌کند. در نهایت به اقتضای این تحولات در عرصه اقتصاد سیاسی - بین‌المللی، لازم است سیاست‌گذاران کیفری از تئوری‌های سنتی حقوق در حوزه ادله اثبات عدول کرده و با توجه به تجربه جهانی، به پذیرش دلایل اثباتی جدید برای تعقیب این دسته از جرایم متمایل شوند.

واژگان کلیدی: جهانی شدن، پول شویی، جرایم فراملی، اصل برائت، اصل صحت، قاعده تسلیط.

* استادیار گروه حقوق دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی.

** استادیار گروه حقوق دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی.

*** دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه امام صادق □ تهران.

**** دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه شهیدبهبشتی تهران / نویسنده مسئول

(ah.khosroabadi@gmail.com)

مقدمه

چند دهه‌ای است که کشورهای جهان با معضلی به نام پول‌های نامشروع و کثیف و جریان پول شویی یا تبدیل پول نامشروع و ناپاک به پول مشروع و پاک یا تطهیر پول مواجه می‌باشند. معضلی که همچون غده سرطانی بر بافت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جوامع ریشه دوانده و به‌مرور زمان و با توجه به مقتضیات سیاسی - اقتصادی جهان بزرگ و بزرگ‌تر شده است. این معضل رنگ سازمان‌یافته به خود گرفته است و در بستر تحولات رو به توسعه جهانی شدن، صبغه بین‌المللی پیدا کرده است (رهبر، ۱۳۸۷، ص ۲۴).

گرچه جامعه بین‌المللی دیر هنگام به این امر توجه کرد ولی روند تحولات در این زمینه به سرعت صورت پذیرفته است که تصویب متعدد کنوانسیون‌های بین‌المللی گویای این موضوع می‌باشند. ابعاد فراملی و سازمان‌یافتگی پول‌شویی، اثرات نامطلوب آن بر جامعه و نحوه عملکرد پول‌شویان که منابع ناشی از جرم طی فرایندی مخفی می‌کردند کشورها را بر آن داشت که واکنش سخت‌تری با این‌گونه مجرمان داشته باشند و در برخی از موارد از قواعد سنتی عدول کنند. از بعد بین‌المللی نیز کنوانسیون‌های توصیه‌ای در این خصوص تصویب شد و کشورهای مختلف نیز با الهام از این کنوانسیون‌ها در قوانین خود تغییراتی به وجود آوردند (پاک‌نهاد، ۱۳۹۴، ص ۸۱).

با گسترش جرایم سازمان‌یافته در بعد ملی و فراملی، کنوانسیون‌هایی در این خصوص تصویب گردید که از جمله آن می‌توان به کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۸۸ وین^۱، کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان‌یافته ۲۰۰۰ پالمو^۲، و کنوانسیون مبارزه با فساد با نام کنوانسیون مریدا مصوب ۲۰۰۳ میلادی اشاره نمود. با الهام از این اسناد، سیاست تقنینی کشورها با توجیه نظم و امنیت ملی و فراملی، به سوی محدود نمودن تضمینات دادرسی عادلانه رفت. در این کنوانسیون‌ها از کشورها در خصوص جرایم مواد مخدر، پول‌شویی، سازمان‌یافته و جرایم فساد خواسته

1. U. N Convention Against Illicit Traffic in Narcotic and Psycho Tropic Substances, 1988.

2. U. N Convention Against Transnational Organization Crime, 2000.

3. U. N Convention Against Corruption (Merida)

شده است که جرم انگاری لازم را صورت دهند ضمن اینکه سیاست تقنینی خود را به ویژه در آیین دادرسی کیفری خود در خصوص این مجرمان تغییر دهند و از برخی اصول مسلم آیین دادرسی عادلانه در راستای تأمین امنیت عدول نمایند. همچنین این اصول در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مورد تأکید قرار گرفته است.

از جمله جرایم مورد اشاره در کنوانسیون‌های فوق، جرم پول‌شویی است. طی روند جهانی شدن اقتصاد و رونق بازارهای ملی و نقل و انتقال آسان کالا و خدمات و سرمایه کشورها با یکدیگر، پول‌شویی نیز گسترش یافت و پول‌شویی، عمده فعالیت‌های این سازمان‌ها قرار گرفت. پول‌شویی یکی از حلقه‌های جریان‌های منفی جامعه است که تحت تأثیر عوامل مختلف اما نابهنجار، فرایند مالی و پولی را به‌طور خاص و کل ساختار اقتصاد را به‌طور عام مورد حمله قرار می‌دهد (شهریاری، ۱۳۸۶، ص ۱).

۲۰۹

از سوی دیگر، دشواری تعقیب و اثبات جرم پول‌شویی با توجه به پیچیدگی اقدامات پول‌شویان توجیه مناسبی جهت جابجایی بار اثبات دعوی در یک جامعه دموکراتیک است بخصوص اینکه جرایم مواد مخدر، قاچاق اسلحه و انسان و ارتکاب جرایم اقتصادی دیگر به‌مثابه عمده جرایم منشأ پول‌شویی، شیوه جمع‌آوری دلایل، کشف و تعقیب مجرمین را به لحاظ پیچیده بودن فرایند ارتکاب جرم با مشکلات عدیده‌ای مواجه ساخته است و نظام دادرسی افتراقی را پیشنهاد کرد.

برای بررسی تحول در فرایند اثبات، باید به دنبال پدیده مهم جهانی شدن حقوق کیفری رفت. این نوشتار نیز به بررسی تحولات جهانی شدن در این موضوع می‌پردازد و ضمن تمرکز بر جرم پول‌شویی، ابعاد این تأثیرگذاری را تبیین می‌کند. بدین منظور، نگارنده با روش توصیفی - تحلیلی، ابتدا مفاهیم مربوط به موضوع این نوشتار را توضیح داده و در نهایت، تحولاتی که در اثر جهانی شدن بر حقوق کیفری عارض شده است، مورد بررسی قرار می‌دهد. در نهایت به یکی از حقوق این تأثیرگذاری در حوزه حقوق کیفری شکلی پرداخته و با تمرکز بر جرم پول‌شویی، این تأثیرگذاری را تبیین می‌نماید.

۱. ادبیات نظری پژوهش

برای توضیح مدعای نگارنده در نوشتار حاضر، لازم است ابتدا مفاهیم کلیدی و بنیادین این پژوهش مورد تبیین و تعریف قرار گیرند. بدین منظور، سه مفهوم جهانی شدن، افتراقی و پولشویی به طور مختصر تبیین خواهد شد.

۱-۱. مفهوم جهانی شدن (Globalization)

با وجود آن که بیش از چهار صد سال از تولید و طرح واژگانی نظیر Globalize, Globalization و Global می‌گذرد، اما تا کنون قرائت واحدی از آن ارائه نشده است و این مفهوم از فقدان یک اجماع نظری جهانی در رنج است. این امر موجب بروز دیدگاه‌های مثبت و منفی زیادی شده است. اما در واقعیت نیز پدیده جهانی شدن، در بردارنده تهدیدها و فرصت‌های زیادی است که باید مورد توجه قرار گیرد (تاجیک، ۱۳۸۰، ص ۳۰۸-۳۰۹). از نظر برخی جامعه‌شناسان، «جهانی شدن را می‌توان افزایش تعمیق کنش با فاصله در زندگی انسان‌ها دانست؛ بدین معنا که وقایع و رخدادها حتی با بعد مسافت زیاد نیز بر روابط عاطفی و احساسی در زندگی افراد به طور مستقیم‌تر، کامل‌تر و بسیار نزدیک‌تر از آنچه که در گذشته بوده است تأثیر می‌گذارد و تصمیماتی که درباره سبک و شیوه زندگی کردن یاد می‌گیریم به مراتب بیش از گذشته پیامدهای جهانی دارد» (گیدنز، ۱۳۷۹، ص ۱۴).

جهانی شدن دارای وجوه و ابعاد متفاوتی هستند که یکی از مهم‌ترین بعد جهانی شدن، جهانی شدن «مسائل اجتماعی» است. یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی که تحت تأثیر جهانی شدن، تحول گسترده‌ای پیدا کرده، مسئله «جرم و جنایت» است (کاستلز، ۱۳۸۰، ص ۳۱۳) که در نوشتار حاضر، تحت عنوان جهانی شدن حقوق کیفری مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

در نگاه یکی از حقوق‌دانان کیفری معاصر، «جهانی شدن حقوق کیفری»، به نزدیک شدن و همگرایی نظام‌های عدالت کیفری سراسر جهان به یک‌دیگر اطلاق می‌شود. این تقارب می‌تواند به دلیل عوامل متعددی چون فراگیر شدن جرایم در عرصه جهانی، توسعه قلمرو بزهکارانه در فرای مرزهای دولت - ملت و تأثیر مثبت همکاری

بین‌المللی و استفاده از تجارب سایر دولت‌ها، دانست (پرادل، ۱۳۸۳، ص ۱۶۱-۱۶۲). اما از منظر یکی دیگر از حقوقدانان بین‌المللی معاصر، این دولت‌ها نیستند که سطح بین‌المللی تمایل به تقارب و همگرایی دارند، بلکه ملت‌ها هستند که در سطح جهانی به دنبال نزدیکی و تفاهم با یکدیگر هستند. لذا پدیده جهانی شدن را باید ناشی از تفاهم و همگرایی ملت‌ها به یکدیگر دانست تا ملت‌ها از این طریق بتوانند به صلح پایدار برسند و خشونت را در سطح دولت‌ها پاک نمایند (فلسفی، ۱۳۹۶، ص ۱۴۵).

۱-۲-۱. مفاهیم وابسته به جهانی شدن حقوق کیفری

در طول پیدایش مفهوم جهانی شدن حقوق کیفری، دو مفهوم جدید در این تحولات قابل توجه است. این دو مفهوم به‌نوعی نتیجه تحولات جهانی شدن حقوق کیفری است که در ادامه باید بدان اشاره کرد؛ مفهوم جرایم سازمان‌یافته و جرایم فراملی که در ادامه تبیین خواهد شد.

۱-۲-۱-۱. جرایم سازمان‌یافته (Organized Crimes)

جرم سازمان‌یافته در مقایسه با اصطلاح‌های جدیدتری مانند جرم سایبری (Cyber Crime) که تنها در یکی دو دهه اخیر، وارد حقوق کیفری شده‌اند از قدمت بیشتری برخوردار است. جرایم سازمان‌یافته فدراسیونی از افراد به هم پیوسته بدون انسجام و انعطاف است که تبهکاران مختلف و بعضی از مافیایی‌ها را در برمی‌گیرد که خلاف کاری‌های خود را اداره می‌کنند و همواره در حال سبقت هستند (سلیمی، ۱۳۸۲، ص ۲). از نظر یکی از حقوقدانان کیفری (Gassin) «جرم سازمان‌یافته رفتاری است که از یک اراده مسلّم مبنی بر ارتکاب جرم از طریق مجموعه‌ای از رفتارهای [دیگر] ناشی می‌شود؛ این رفتارها نظیر سرقت، کلاهبرداری، قوادی و روسپیگری، عمدتاً جنبه کسب سود و درآمد دارد؛ معمولاً به صورت پنهانی و غیر قابل مشاهده اتفاق می‌افتد و امکان کشف این جرم میسر نیست، یعنی از بیرون قابل شناسایی نبوده (زیرزمینی است) و لذا گروه سازمان‌یافته برای ارتکاب آن [جرم] به دنبال فرصت و موقعیت است. لازمه این فرصت‌طلبی آن است که گروه مجرمانه با برنامه‌ریزی، طرح‌ریزی، شناسایی محل،

تدارک و آمادگی خود، گردآوری وسایل ضروری، انتخاب همکاران مناسب باشد تا با توجه به آنها بتواند آن جرم را انجام دهد» (Gassin, 1998, p.647).

از نقطه نظر جرم‌شناختی، برخی از خصیصه‌های جرم سازمان‌یافته در مؤلفه‌هایی نظیر وجود ساختار هرمی و قدرت مرکزی، دارا بودن قواعد ضمنی الزام‌آور، وجود انحصار، اقدامات خشونت‌آمیز، تخصص محور بودن و فراملی بودن، خلاصه می‌شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۶، ص ۵۶۵).

اما در بند «الف» ماده ۲ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی (پالرمو) مصوب سال ۲۰۰۰، در تعریف گروه مجرمانه سازمان‌یافته آمده است: «گروه مجرمانه سازمان‌یافته یعنی گروه منسجم متشکل از سه نفر یا بیشتر که برای یک دوره زمانی مشخص وجود داشته و به‌طور هماهنگ با هدف ارتکاب یک یا چند جرم یا تخلف شدید مندرج در این کنوانسیون، به منظور تحصیل مستقیم یا غیر مستقیم منافع مالی یا سایر منافع مادی فعالیت می‌کند». تعریف ارائه شده از سوی کنوانسیون مورد پذیرش نوشتار حاضر است.

۲-۲-۱. جرایم فراملی

جرایم سازمان‌یافته در نیمه دوم قرن بیستم در مقطعی که جامعه بین‌المللی درگیر اختلاف ابرقدرت‌ها و جنگ سرد بود، همزمان با پیشرفت فناوری و گسترش مبادلات بازرگانی توسعه یافتند. در واقع به دلیل توجه به سایر امور، از تهدیدات نوینی به نام جرایم فراملی غفلت شد و موجبات گسترش این گونه جرایم خطرناک را در جامعه بین‌المللی فراهم نمود (شمس ناتری، ۱۳۸۳، ص ۱۱۲). از منظر یکی از جامعه‌شناسان معاصر، «جرایم فراملی و فرامرزی جرایمی است که پیوند آشکاری با فرایندهای جهانی شدن و نیروهای به هم وابسته‌ای که مایه حیات جهانی شده است، دارد». از نظر اینان، جرایم فراملی به پنج دسته زیر تقسیم می‌شود: ۱. جرایم قاچاق کالا و انسان؛ ۲. جرایم سایبری و مربوط با جریان خدمات و ارتباطات؛ ۳. جرایم دولت - شرکت‌ها؛ ۴. جرایم اقتصادی و مالی؛ ۵. تروریسم و دزدی دریایی در زمینه حمل و نقل و

۱. البته از نظر جرم‌شناختی و حقوق کیفری، جرایم اقتصادی از جرایم مالی متفاوت است. جرایم

جریان‌های جهانی (ریترز، ۱۳۹۵، ج ۱، ص ۸۴۷). اما ذکر این نکته ضروری است که جرایم فراملی لزوماً از ویژگی سازمان یافتگی برخوردار نیستند؛ چرا که ممکن است گروهی فاقد ویژگی سازمان یافتگی و تنها با اهداف جزئی، در سطح چندین کشور مرتکب جرم شوند. برعکس، اگرچه امکان آن به مراتب کمتر است، اما می‌توان جرایم سازمان‌یافته‌ای را تصور کرد که فاقد ویژگی فراملی بوده و تنها در چهارچوب مرزهای داخلی یک دولت - ملت ارتکاب یابد. اما غالب جرایم سازمان‌یافته از ویژگی فراملی برخوردار هستند (احمدی، ۱۳۸۷، ص ۱۳۸).

با این وجود در بند ۲ ماده ۳ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی (پالرمو) مصوب سال ۲۰۰۰، در خصوص ویژگی‌های جرایم فراملی، به یکی از چهار مؤلفه زیر اشاره می‌دارد:

الف) در بیش از یک کشور اتفاق افتاده باشد؛

ب) در یک کشور اتفاق افتاده، ولی بخش مهمی از مقدمات، برنامه ریزی، هدایت یا کنترل آن در کشور دیگری انجام شده باشد؛

پ) در یک کشور اتفاق افتاده باشد، اما یک گروه مجرمانه سازمان‌یافته در آن دخیل بوده باشد که در بیش از یک کشور به فعالیت‌های مجرمانه مشغول است؛

ت) در یک کشور اتفاق افتاده باشد، ولی در کشور دیگر آثار قابل ملاحظه‌ای داشته باشد.

به نظر می‌رسد که ملاک‌های مذکور در کنوانسیون پالرمو از جامعیت بیشتری برخوردار بوده و بتوان به موارد مندرج در این کنوانسیون در توصیف جرایم فراملی اکتفا کرد.

اقتصادی به آن دسته از جرایم گفته می‌شود که ارکان نظام اقتصادی (نظام تولیدی، نظام توزیعی و نظام خدماتی) را مورد هدف تخریبی خود قرار می‌دهد و آثار آن در سطح کلان قابل مطالعه است، اما مراد از جرایم مالی، جرایمی است که علیه اموال و رابطه مالکیت واقع می‌شود. مسلم است که وصف «فراملی» برای جرایم مالی قابل پذیرش نیست و این وصف بیشتر درخور جرایم اقتصادی خواهد بود.

۳-۱. افتراقی شدن

سیاست کیفری افتراقی^۱ به نوعی سیاست گذاری گفته می شود که حسب پاره ای از دلایل، از حیث ماهوی و شکلی، با سیاست گذاری معمول در قلمروی حقوق کیفری شکلی و ماهوی متفاوت است. این امر می تواند به دلایلی از قبیل شخصیت بزه کار یا بزه دیده (سیاست کیفری کودکان و نوجوانان یا سیاست کیفری نظامیان) یا نوع بزه کاری ارتکاب یافته (سیاست کیفری جرایم اقتصادی یا سایبری) باشد. این سیاست کیفری افتراقی گاه به سوی شدت گرایی متمایل است و گاه متمایل به تخفیف گرایی است (پاک نیت، ۱۳۹۶، ص ۲۲-۲۴). این افتراقی شدن سیاست کیفری در دو سطح حقوق کیفری ماهوی و شکلی اتفاق می افتد که در نوشتار حاضر، افتراقی شدن حقوق کیفری شکلی (دادرسی کیفری افتراقی) مد نظر قرار گرفته است.

اصطلاح افتراقی شدن آیین دادرسی به این امر اشاره دارد که در برخی جرایم مهم مثل پول شویی، روند تحصیل دلیل برای «اثبات مجرمیت از سوی دادستان» به کلی تغییر یافته است و اثبات آن متوجه متهم می شود و اوست که باید بی گناهی خود را به اثبات رساند. از این رو، در این گونه جرایم بسیار محدود و استثنایی در عین حال روبه رشد، نحوه تحصیل دلیل با اصول و قواعد حاکم بر آن متفاوت است و کسی که باید برای اثبات بی گناهی دلیل بیاورد، متهم است نه اینکه دادستان جهت اثبات مجرمیت متهم، به تحصیل و ارائه دلیل بپردازد. در واقع به واسطه وجود پاره ای تفاوت ها در این قبیل جرایم و مرتکبین آنها - یعنی یقه سفیدها - مسئله افتراقی شدن رسیدگی به این جرایم

۱. البته در ابعاد وسیع تر، باید از سیاست جنایی افتراقی یاد کرد. سیاست جنایی مفهوم عام تر از مفهوم سیاست کیفری است. در نگاه خانم دلما س مارتی، «سیاست جنایی، مجموعه روش ها و آیین هایی است که هیئت (پیکر) اجتماع با استفاده از آنها، پاسخ های مختلف به پدیده مجرمانه را سامان می بخشد.» مسلماً در چنین تعریف وسیعی از سیاست جنایی، علاوه بر مفهوم قانون از جرم، مفهوم اجتماعی آن مدنظر بوده، به نقش نهادهای غیر دولتی در فرایند کیفری هویت بخشیده و بر راهبردهای پیشگیرانه نیز تأکید می کند. اما سیاست کیفری تنها بر تدابیر و روش های اعمال واکنش سرکوب گر رسمی و دولتی علیه پدیده مجرمانه تمرکز می کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۶، ص ۹-۲۴ و ۵۳-۶۰). اما نوشتار حاضر به دلیل تمرکز بر فرایند شکلی اثبات جرم پول شویی، تنها بر مفهوم مضیق از سیاست جنایی تأکید خواهد کرد.

مطرح شده است.

۴-۱. پول شویی

پولشویی برگردان فارسی ترکیب «Money Laundering» است؛ این تعبیر، مرکب از دو واژه «Money» به معنی پول و «Laundering» به معنی شست و شو یا تطهیر است که جمع آنها را می‌توان «تطهیر پول» نامید. وجه تسمیه این جرم عبارت است از اینکه پول به دست آمده از برخی جرایم مانند اخاذی، قاچاق مواد مخدر و قمار، غیرقانونی و «کتیف» می‌باشد و نیاز به تطهیر دارد تا این طور به نظر برسد که از فعالیت‌های قانونی به دست آمده است؛ بر همین مبنا در خصوص آنها از عبارت Laundering یعنی «شست و شو» استفاده می‌گردد. برخی از حقوق‌دانان در خصوص وجه تسمیه پولشویی می‌گویند که «دلیل انتخاب واژه پولشویی برای این عمل، عبارت از این است که این روند مثل یک شست‌و‌شو خانه یا ماشین لباسشویی که کثافات را از لباس جدا می‌کند، با جدا کردن کثافات ناشی از جرم، عواید حاصل از آن را پاک می‌کند» (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ص ۳۳۳).

در نگاه صاحب‌نظران و پژوهشگران اقتصادی پولشویی عبارت است از «پنهان کردن منشأ غیرقانونی کسب درآمدها». برخی دیگر معتقدند «پولشویی عبارت است از عملیات اقتصادی که بر روی پول مشکوک انجام می‌گیرد تا به صورت قانونی درآید» (صحرائیان، ۱۳۸۱، ص ۸۳).

از نظر این نوشتار، تعریفی که در خصوص پولشویی جامع اطراف و مانع اغیار باشد، عبارت است از: «پولشویی، فرآیندی است که با هدف قانونی جلوه دادن عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی اعم از جرم و تخلف از طریق تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی یا تبدیل، مبادله و انتقال عواید آن یا پنهان کردن، مخفی کردن، کتمان نمودن ماهیت آن، صورت می‌گیرد؛ به طوری که مرتکب، به مجرمانه بودن منشأ عواید مذکور علم داشته و یا اینکه ظن قابل قبول بر مجرمانه بودن آن وجود داشته است».

۲. رابطه جهانی شدن و حقوق کیفری

امروزه، جهانی شدن حقوق کیفری در تمام شعبات آن تبدیل به یک واقعیت انکار ناپذیر شده است. دو نشانه مهم این تحول را می‌توان در همگرایی نظام‌های کیفری داخلی (ملی) و ظهور عدالت کیفری در سطح فراملی مشاهده کرد. ظهور جرایم متعدد و وسیع در بستر بین‌المللی و مداخله در ارتکاب این جرایم از سوی باندهای بزه‌کارانه‌ای که در چهارچوب جهانی فعالیت دارند، دو نشانه مهم از این واقعیت است. در این رابطه، نهادهای متصدی حقوق کیفری را نیز صبغه جهانی به خود گرفت و بر پیشبرد و توسعه این تحول عریض و طویل تأثیرگذار بود؛ تأثیرگذاری خاصی که هم‌چنان گریبان‌گیر حقوق کیفری معاصر است (پرادل، ۱۳۸۳، ص ۱۵۹-۱۶۳).

تأثیرگذاری فرایند جهانی شدن در حقوق کیفری را می‌توان در دو بعد حقوق کیفری ماهوی و شکلی مورد بررسی قرار داد. البته بررسی جزئیات این تأثیرگذاری مد نظر این نوشتار نیست و در این مبحث، صرفاً اشاره کوتاهی به وجوه این تأثیرگذاری می‌گردد.

۲-۱. جهانی شدن و اصول حقوق کیفری ماهوی

برخی بر این باور هستند که تأثیرات جهانی شدن بر حقوق کیفری، نشان دهنده روی تاریک و سیاه این پدیده است. فهرست فزاینده جرایم تروریستی، قاچاق مواد مخدر، اسلحه و اعضای بدن، تجارت فحشا و روسپی‌گری بین‌المللی، تحت تأثیر این تحول به وجود آمده است. این امر سبب شده است که اداره مواد مخدر و جرایم سازمان ملل متحد اعلام کند که «واکنش‌های حقوق داخلی کافی نیست» و به دنبال ایجاد سازوکار جهانی در بستر بین‌الملل در مواجهه با این جرایم باشند (ریترز، ۱۳۹۵، ج ۱، ص ۸۴۵).

حقوق کیفری ماهوی به آن بخش از حقوق کیفری اطلاق می‌شود که در خصوص ماهیت جرم، مجرم، مسئولیت کیفری و واکنش در قبال جرم قاعده‌انگاری می‌کند. اما حقوق کیفری شکلی مشتمل بر قواعدی است که فرایند اجرای قواعد ماهوی را در چهارچوب نظام قضایی به بحث می‌گذارد (الهام و برهانی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۲۲-۲۳). جهانی شدن حقوق کیفری بر هر یک از این مفاهیم تأثیر ویژه‌ای گذاشته و موجب

دگرگونی غالب قواعد هنجاری این مفاهیم بنیادین گردیده است. در واقع، مفاهیمی چون جرم، جرم‌انگاری، واکنش اجتماعی، مجرم، بزه‌دیده و جبران خسارت، در پرتوی تحولات جهانی شدن دچار تغییرات بنیادین شده و اصول این ابزارها و نهادها دچار تحول شده است.

از حیث تبارشناسی جرم باید گفت که به صورت کلی در فرایند جهانی شدن حقوق، شاهد دو گرایش کلی هستیم: نخست تکامل وابستگی متقابل از طریق جریان کالاها، مردم و ارتباطات و به تبع آن، شکل‌گیری نهادهای جهانی و هنجارهای جهانی؛ دوم کنش جنایی و واکنش در قبال آن در سطح جهانی. با در نظر گرفتن این دو گرایش، جامعه‌شناسان جرایم را به چهار دسته تقسیم کرده‌اند: ۱. جرایم محلی و ملی که در درون قلمروی سیاسی یک دولت - ملت واقع می‌شود؛ ۲. جرایم فراملی با توصیفات مذکور در مبحث نخست؛ ۳. جرایم بین‌المللی که براساس اسناد بین‌المللی جرم‌انگاری شده است؛ ۴. جرایم جهانی شده، نظیر جرایم زیست محیطی که حاصل پیوند میان جرایم دولتی - شرکتی با یقه سفیدان است (ریترز، ۱۳۹۵، ج ۱، ص ۸۴۶-۸۴۷). از سوی دیگر، سابقاً جرم موضوع تعریف یا ساخت اجتماعی بود و این جامعه بود که جرم را کشف می‌کرد. اما مرور زمان و با تحولات جهانی شدن، جرم فارغ از نگاه‌های عموم مردم، به مفهومی معادل مغایرت با منافع نظام بین‌الدولی تعریف شد. در واقع جرم پدیده‌ای ضد امنیتی تلقی گردید که موجودیت نظام دولت - ملت را در بستر داخلی و جهانی مورد خدشه قرار می‌داد و نظم نوین جهانی را با چالش و مخاطرات جدی مواجه می‌کرد. سایر جرایم مقرر در قوانین کیفری دولت‌ها صرفاً رفتارهای فردی بوده که در جامعه امری اجتماعی تلقی می‌شوند (همو، ۱۳۹۴، ص ۴۷۶-۴۷۸).

در دوران حاکمیت نگاه پوزیتیویستی بر حقوق کیفری در قرن بیستم، واکنش علیه مجرمان جنبه اصلاحی داشت. اما از دهه ۱۹۷۰ میلادی، انتقادهای شدیدی به نظریه‌های بازپروری و طرفداران آن از سوی برخی پژوهشگران و جرم‌شناسان به‌ویژه آمریکایی‌ها مطرح شد. اینان، اقدام‌های مبتنی بر اصلاح و درمان مجرمان را بر اساس یافته‌های اصول پزشکی، روان‌شناختی، روان‌پزشکی و اجتماعی، به عدم کار آیی در

برابر تکرار جرم، هزینه بر بودن و حتی تحت انقیاد درآوردن روح در خدمت قوای حاکم و بهره‌کشی از مجرم با عنوان اقدام‌های انسانی و درمانی بدون رعایت حقوق دفاعی و انسانی متهم نمودند (کاشفی اسماعیل‌زاده، ۱۳۸۴، ص ۲۷۵). آنان بودند که سیاست اصلاح و درمان ابهت کیفر را در هم شکسته و آن را تا حد اقدامات درمان‌گونه تنزل داده است.

در رویکردهای جدید، بزه‌کاران به دو دسته «پر ریسک، استثنایی، خطرناک، مزمن» و «کم ریسک، معمولی، دانه ریز» طبقه‌بندی می‌شوند. گروه نخست از طریق حبس‌های طولانی مدت، ناتوان شده و گروه دوم با برخوردی نرم و ملایم مواجه می‌شوند (صفاری، ۱۳۸۷، ص ۱۰۶-۱۰۷). در رویکرد نوین اولویت با اداره مؤثر و کارآمد سیستم عدالت کیفری و تمرکز سیستم نه بر «باز اجتماعی کردن» (Resocialization) مرتکبین، بلکه بر افزایش ضریب امنیت اجتماعی، از طریق با توان‌سازی شماری از پر ریسک‌ترین طیف‌های مجرمین است. این رویکرد مفهوم تاریخی حال خطرناک را که اولین بار توسط مکتب تحقیقی مطرح شد، به گونه‌ای خاص احیا کرده است. بدین ترتیب که با بازخوانی مفهوم حالت خطرناک در ابعاد گروهی و جمعی، دگرگونی عمیقی در ارتباط با این مفهوم ایجاد کرده و با کم‌رنگ ساختن صبغه‌های فردی آن بسترهای جدیدی در این حوزه به‌وجود آورده است (پاک‌نهاد، ۱۳۹۴، ص ۱۸).

در رویکرد کیفری ریسک‌مدار، درکارکرد کیفری قالب آزادی نیز تغییر مهمی پدید می‌آید. زندان که در اندیشه اصلاح و بازپروری، «درمانگاه مجرمین» (Offender's Clinic) و محل اجرای برنامه‌های بازپروری بود، در راستای شکل‌گیری و توسعه اهداف مدیریتی جرم، تبدیل به «زیاله دان اجتماعی» (Society Trashean) یا محل برای انباشت توده مجرمین پرریسکی شده است که ضایعات جوامع انسانی و تفاله‌های برجامانده از تحولات اجتماعی محسوب می‌شوند. پس از منظر جرم‌شناسی نیز نسبت به قشر خاصی از متهمان بزه‌پول‌شویی نیز می‌توانند در آن دسته قرار گیرند یک رویکرد افتراقی در نظر گرفته شده است. در واقع دیگر به همه متهمان یکسان نگاه نمی‌شود. آنها دسته‌بندی شده‌اند و برای هر یک از این دسته‌بندی‌ها، تدابیر خاصی پیش‌بینی شده است.

یکی دیگر از وجوه تأثیرگذاری در قلمروی کیفر است. کیفر یکی از مراحل دادرسی در نظام عدالت کیفری است. براین اساس، وقتی از ارکان یک جرم صحبت می‌شود، مجازات آن نیز مورد توجه قرار گیرد تا مشخص شود میزان شدت مداخله کیفری قانون‌گذار با جرم چه به میزان بوده و چه آثار و احکامی بر آن مترتب می‌شود. در این راستا، پدیده جرایم فراملی و سازمان‌یافته - که هر دو از دستاوردهای شوم پدیده جهانی شدن هستند - به دلیل قبح اجتماعی زیاد و تأثیرات نامطلوب گسترده این جرایم، مستلزم واکنش کیفری هدفمند (Smart Criminal Reaction) و شدید است و نباید به همان مجازات‌های سنتی و روش‌های سنتی تعیین مجازات اکتفا کرد، بلکه باید «سیاست» کیفری با هدف ریشه‌کن کردن این فعالیت‌های بزه‌کارانه وضع شود. از این رو، جرم‌انگاری و وضع مجازات وارد عرصه سیاست‌گذاری کیفری و یکی از شاخه‌های آن گردید که این موضوع مستلزم پژوهش‌هی بنیادین و میدانی گسترده می‌باشد (بارانی، ۱۳۹۳، ص ۱۶-۲۱).

۲-۲. جهانی شدن و اصول حقوق کیفری شکلی

امروزه پیشرفت فناوری، ضمن آنکه رفاه مادی را برای انسان به ارمغان آورده است مشکلاتی را نیز برای پلیس و تشکیلات کیفری از نظر کشف جرم ایجاد کرده است. به موازات ترقی و پیشرفت پلیس در بهبود شیوه‌های کشف جرم، متخلفان نیز برای پیچیده ساختن کشف آن تلاش می‌کنند و حتی می‌توان گفت که بزه‌کاران، بسیار پیشروتر از پلیس عمل می‌نمایند. از این رو، قانون‌گذار برای حمایت از مقامات پلیس و تعقیب‌کننده جرم و در مقام رفع نقطه ضعف پلیس، به کمک آنان می‌آید و بنا به تعبیری، با معکوس نمودن بار اثبات دلیل یا برخی با اعمال اماره مجرمیت و سایر اقدامات متهمان را در موضع ضعف قرار می‌دهد.

از این رو، باتوجه به تحولات جهانی شدن در حقوق کیفری ماهوی به نظر می‌رسد که نظام دادرسی جرایم جهانی نیز باید افتراقی و خاص باشد. این افتراقی بودن تشریفات رسیدگی در برخی موارد با حقوق شهروندی و فردی افراد متعارض می‌گردد؛ چراکه دادرسی عادلانه و منصفانه به مثابه بازتابی از اندیشه (احترام به کرامت بشری)

(Human Dignity) در قلمرو حقوق کیفری و غیر کیفری است و در راستای احترام به کرامت انسانی متهمان به نقص هنجارهای قانونی و ضرورت رعایت حقوق و آزادی‌های اساس آنان نظیر حق دفاع و آزادی در فرایند شکل یافته و متضمن رعایت اصل «تساوی دفاعی سلاح‌ها (Equality of Arms)» است (ریترز، ۱۳۹۵، ج ۲، ص ۱۱۷۸).

در سال‌های اخیر، کشورها در مبارزه با جرم سازمان یافته با پیچیدگی‌های جدیدی روبه‌رو شده‌اند، زیرا با پیشرفت ارتباطات و فناوری، جرم و مجرم در محدوده مرزهای جغرافیایی محصور نشده و راهی به سوی فرار از قانون و مجازات در ورای مرزهای ملی یافته‌اند. از این رو، کوشش و تلاش هماهنگ در جهت مقابله با جرایم سازمان یافته و همکاری‌های بین‌المللی در سطوح مختلف، در موفقیت کشورها در مبارزه با این گونه جرایم ضروری است. به تعبیر لارنو، مجرمین همیشه جلوتر از قانون حرکت می‌کنند (سریزدی، ۱۳۸۰، ص ۸۷۰). این مشکلات با وجود ناکارآمدی نظام‌های عدالت کیفری و قوانین کیفری بین‌المللی تشدید می‌شود و لازم است راهبرد به‌روزتر و متفاوت‌تری در قبال این پیامدها اتخاذ کرد. سیاست کیفری افتراقی نتیجه توجه به این نیاز بوده است (سلیمی، ۱۳۸۲، ص ۱۳۸).

آیین دادرسی نیز به‌سان جلوه‌گاهی از تقابل و چالش میان دو مقوله «حفظ نظم عمومی و امنیت اجتماعی» (Public Order and Social Security) و در «حقوق آزادی‌های فردی مشروع شهروندان» تضمین‌گرا برای فرایند دادرسی است. هرگونه نادیده انگاشتن حقوق اصحاب دعوا با عنایت به الزامات و اصول حقوق بشری مصرح در اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی می‌تواند بستر ساز عدول یا نقصان در دادرسی عادلانه باشد. در جوامع غیر اقتدارگر یا دموکراتیک با هیچ بهانه‌ای حتی امنیت و نظم اجتماعی و سازمان‌یافتگی یا فراملی بودن و یا ارتکاب توسط یقه‌سفیدان نمی‌توان از اصول مسلم دادرسی منصفانه عدول کرد؛ چراکه اصول مذکور از قواعد آمره هستند و قربانی سازی افراد جامعه به بهانه‌های مختلف نقض فلسفه وجود دولت و دستگاه‌های اجرایی آن خواهد بود. به عبارت دیگر اصل بر حفظ حقوق فردی و شهروندی است و ضرورت تأمین نظم عمومی و امنیت اجتماعی صرفاً باید در خدمت حقوق فردی و

شهروندی باشد (پاک‌نهاد، ۱۳۹۴، ص ۱۶).

البته امروزه در پاره‌ای از جرایم مهم و سازمان‌یافته فراملی مثل پول‌شویی، تروریسم از این اصل کلی عدول شده است و سعی بر آن شده است که از برخی از حقوق متهم (نه همه آن) عدول و چشم‌پوشی شود که از جمله این اصول، اصل برائت است. در جرم پول‌شویی به توصیه کنوانسیون‌های پالرمو و مریدا جایجایی بار اثبات دلیل و عدول از اصل برائت و پذیرفتن اماره مجرمیت مورد تأکید قرار گرفته است. گرچه این عدول نیز در جهت و راستای تعادل بین حقوق شهروندی و فردی از یک طرف و حقوق امنیت عمومی و اجتماعی از طرف دیگر نمود یافته است. اما این عدول در همان جهت و در راستای اصل برائت خواهد بود و اصولاً یکی از نتایج اصل برائت همین معکوس نمودن بار اثبات دلیل است. توضیح اینکه در صورت ورود اتهام، اصل برائت می‌باشد و این مقام تعقیب‌کننده است که باید ارکان مادی و معنوی جرم را اثبات کند و متهم مکلف به اثبات بی‌گناهی خویش نیست.

همچنین می‌توان گفت که مبنای این عدول امنیت‌گرایی می‌باشد که ریشه در مکتب ریسک‌مدار دارد. نیاز حکومت‌ها به امنیت در قبال جرایم سازمان‌یافته و فراملی و مجرمان خطرناک مثل پول‌شویی - گرچه در بدو امر با اصل برائت و آزادی انسانی در تضاد بود - منجر به عدول از برخی از قواعد دادرسی عادلانه گردید و برخی از تضمینات این دادرسی با محدودیت مواجه گردید (شهریاری، ۱۳۹۸، ص ۲۵۸).

در این راستا باید گفت در موارد عدول از اصل برائت و سایر اصول مربوط به اثبات دعوی، وظیفه ارائه دلیل برعهده متهم است. مبنای عدول از اصل برائت همان مبنایی است که حاکمیت اصل برائت کیفری را توجیه می‌کند. در واقع همان‌طور که عدالت حقوقی اقتضا می‌کند در صورت عدم وجود دلیل، برائت و بی‌گناهی متهم حکم شود، در مواردی که وجود قراین ظن ارتکاب جرم توسط متهم را تقویت می‌کند، اقتضای عدالت حقوقی و مصالح عمومی، تقدم اماره مجرمیت بر اصل برائت است. البته این عدول زمانی موجه است که اماره قانونی یا قضایی مطمئن و ظن‌آور وجود باشد، وجود این امارات موجب تغییر روند دادرسی خواهد شد.

از نظر فقهی، علت تقدم اماره مجرمیت بر اصل برائت ناکارآمدی قاعده استصحاب

عدم در صورت وجود اماره مجرمیت است زیرا اصل براءت کیفری و استصحاب عدم، در مواردی که شخص مظنون به ارتکاب جرم است، رکن «یقین سابق» را مفقود می‌کند و امکان تمسک به استصحاب عدم و اصل براءت میسر نخواهد بود. البته بررسی دقیق‌تر تأثیر جهانی شدن در حقوق کیفری شکلی نیازمند پژوهش دیگری است که در این نوشتار نمی‌گنجد، اما در بُعد بار اثبات دعوی، که محور نوشتار حاضر است، تحلیل‌هایی در مبحث بعدی ارائه خواهد شد.

۳. تأثیر جهانی شدن بر دادرسی جرم پول‌شویی

فرایند جهانی شدن بر روی جرم پول‌شویی تأثیر به‌سزایی داشته است. جرم پول‌شویی به‌عنوان یک پدیده مجرمانه و همانند سایر جرایم دارای ویژگی‌هایی است که همین ویژگی‌ها چهره‌ای خاص و متمایز به آن بخشید و بر شتاب و توسعه آن افزوده و شناخت و مبارزه با آن را دشوار نموده است. سازمان‌یافتگی این جرم بعلاوه فراملی بودن این بزه به‌ویژه اینکه اغلب توسط مجرمان یقه‌سفید ارتکاب می‌یابد اهمیت مبارزه با آن به‌صورت خاص و افتراقی (Differential) را می‌طلبد. اهمیت آن زمانی روشن می‌شود که اهداف پول‌شویان مورد توجه قرار گیرد:

اولین هدف پول‌شویان، مخفی ماندن منبع مجرمانه اموال است که نتیجه آن مصون بودن آنها از تعقیب و مجازات و مصادره اموال است.

هدف دوم آنان؛ فرار از مالیات می‌باشد زیرا در جایی که اموال زیاد و درآمد نیز هنگفت باشد توجه مأمورین جلب خواهد شد. به‌کارگیری اموال در فرایند پول‌شویی مانع این اقدام خواهد شد.

هدف سوم پول‌شویان، انگیزه‌های شرورانه و خطرناک است و عواید حاصل از جرم را برای پیشبرد اهداف خود بکار می‌گیرند (شهریاری، ۱۳۹۸، ص ۶).

این ویژگی‌ها سبب شده است که نگرش نسبت به جرم پول‌شویی وارد فرایند جداگانه‌ای شود و سیاست کیفری افتراقی درمورد آن، اعمال گردد. ازسوی دیگر، افتراقی شدن حقوق کیفری شکلی (دادرسی کیفری) در پول‌شویی، علاوه بر رویکرد افتراقی ریسک مدار نسبت به بزه پول‌شویی و سازمان‌یافته بودن این جرم، در

آسیب‌های اقتصادی و غیر قابل جبران پول‌شویی و نیز حرفه‌ای بودن و یقه سفید بودن مرتکبین این جرم و مصونیت تعقیب، دستگیری، اثبات و کیفر آنها نهفته است.

برای تحلیل و تبیین این مبحث، مباحث را در دو گفتار تحلیل پول‌شویی در فرایند جهانی شدن و تأثیر جهانی شدن در یکی از شقوق دادرسی کیفری، یعنی بار اثبات دعوی در جرم پول‌شویی، ادامه خواهد یافت.

۱-۳. پول‌شویی در فرایند جهانی شدن

عمل پول‌شویی ریشه در مالکیت پول‌شوی خانه‌ها توسط مافیا در ایالات متحده آمریکا دارد که باندهای جنایتکار برای مشروع جلوه دادن مبالغ عظیم نقدی حاصل از فحشا، قمار، فروش مشروبات الکلی و اخاذی نیاز به محل‌هایی داشتند تا درآمدهای خود را با آن وسیله، موجه جلوه دهند. یکی از روش‌های بسیار متداول برای این کار خرید تجارت‌خانه‌های مشروع خارجی و ادغام منافع غیرقانونی خود با درآمدهای قانونی است که از این تجارت‌خانه‌ها به دست می‌آید (سلیمی، ۱۳۸۲، ص ۷۳). پول کثیف یا درآمدهای غیرقانونی می‌تواند ناشی از قاچاق مواد مخدر، انسان و اعضای بدن او، دزدی، رباخواری، رشوه، فساد و تروریسم باشد (تذهیبی، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۲۱). با توجه به این که غالب این جرایم منشأ پیچیده بوده و امکان کشف آنها بسیار مشکل است، به تبع کشف جرم پول‌شویی نیز مشکل خواهد بود.

پول‌شویی از جمله جرایمی است که در ابتدا با ظهور جهانی شدن، هویت پیدا کرد؛ توضیح بیشتر آنکه که در دوره ۱۹۴۰ - ۱۹۲۰ باندهای جنایتکار آمریکا در امور فاحشه‌گری، قمار و قاچاق نوشابه‌های الکلی، رختشوی‌خانه‌های سکه‌ای آمریکا را به مالکیت خود درآوردند. این رختشوی‌خانه‌های ماشینی که به صورت زنجیره‌ای در سراسر آمریکا شعبه داشتند، عملاً به پایگاه‌های جمع‌آوری درآمدهای حاصل از عملیات خلاف کاری تبدیل شده و سران باندهای جنایتکار گروه‌های مافیایی، به منظور مشروع جلوه دادن فعالیت‌های خود درآمد سرشار و کلان باندهای خلاف کاری را به عنوان سود حاصل از سرمایه‌گذاری در رختشوی‌خانه‌های ماشینی جلوه می‌دادند.

همچنین پیشرفت فناوری مشکلاتی را برای پلیس و تشکیلات کیفری از نظر کشف

جرم ایجاد کرده است. به موازات ترقی و پیشرفت پلیس در بهبود شیوه‌های کشف جرم، متخلفان نیز برای پیچیده ساختن کشف آن تلاش می‌کنند و حتی می‌توان گفت که بزه‌کاران، بسیار پیشروتر از پلیس عمل می‌نمایند. از این رو، قانون‌گذار برای حمایت از مقامات پلیس و تعقیب‌کننده جرم و در مقام رفع نقطه ضعف پلیس، به کمک آنان می‌آید و بنا به تعبیری، با معکوس نمودن بار اثبات دلیل یا برخی با اعمال اماره مجرمیت و سایر اقدامات متهمان را در موضع ضعف قرار می‌دهد.

به منظور جلوگیری از جرم پولشویی در جامعه جهانی اتخاذ تدابیر مبارزه با پولشویی لازم و ضروری می‌باشد. با ملاحظه قوانین و مقررات بین‌المللی مشخص می‌شود که بخش بزرگی از مقررات مربوط به پولشویی ناظر به پیشگیری است و تنها بخشی از این مقررات مربوط به اقدامات پسینی وقوع جرم و دادرسی کیفری آن می‌باشد. لازم به ذکر است نقش پیشگیرانه موسسات مالی و اعتباری در فرآیند پولشویی به معنای نفی فعالیت سایر اشخاص حقیقی و حقوقی نمی‌باشد (عباسی، ۱۳۹۴، ص ۳۱۲). کشف پولشویی یکی از مشکل‌ترین وظیفه مقامات مجری قانون است و بر اساس عقیده تمامی صاحب نظران، جرم پولشویی یکی از جرایم بدون بزه‌دیده (Victimless Crime) است، یعنی در اغلب موارد یک قربانی خاص قابل شناسایی وجود ندارد و بر همین اساس است که شکایتی در خصوص پولشویی به پلیس واصل نمی‌گردد. بنابراین در چنین حالتی مبارزه با پولشویی سخت و دشوار می‌گردد.

۳-۲. تأثیر جهانی شدن بر بار اثبات در جرم پولشویی

در میان اسناد بین‌المللی ناظر به پولشویی، نخستین سندی که احراز مجرمانه بودن اقدامات متهم را به دولت‌های عضو توصیه نموده است، کنوانسیون وین راجع به مواد مخدر و مواد دارویی روانگردان می‌باشد. بر اساس ماده ۳ این کنوانسیون دول عضو ملزم می‌باشند که با اتخاذ تدابیر مقتضی در قلمرو ملی خود، تطهیر وجوه و عواید حاصل از جرم را جرم‌انگاری نمایند. هرچند این ماده تصریحی به معکوس نمودن بار اثبات نداشته است، اما ماده ۳ کنوانسیون مزبور در بحث جرم‌انگاری پولشویی لزوم احراز علم مرتکب به عنوان یکی از اجزای عنصر معنوی را ضروری می‌داند، با این

حال در چنین شرایطی ضمن پذیرش اصل براءت بار اثبات مجرمانه اقدامات را بر دوش نهاد تعقیب کننده نهاده است.

در ادامه به سه دسته از دفاعیاتی (Defences) که ممکن است در جرم پول شویی مورد استناد مرتکبان قرار گیرد، اشاره خواهد شد و باتوجه به تحولات جهانی شدن حقوق کیفری، جایگاه این امارات در اثبات جرم پول شویی مورد تتبع و بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۲-۳. اصل براءت در جرم پول شویی

اصل براءت یکی از اصول عملیه است و اصول عملیه هنگام شک در حکم، مورد استفاده قرار می گیرد. اما اصل براءت در حقوق کیفری عرفی، در نهاد «فرض بی گناهی» (Presumption of Innocence) جلوه گر می شود که در مبانی، قلمرو و کارکرد معادل یک دیگر هستند^۱ (قربانی و موحدی، ۱۳۹۰، ص ۱۲۸). مضمون این اصل/فرض آن است که هرگاه تطبیق حکم تکلیفی قانون بر موضوعی مشکوک بود، باید اصل را بر عدم شمول تکلیف قانون کیفری بر موضوع دانست (محقق داماد، ۱۳۹۷، ص ۱۸۱).

مبنای پذیرش این اصل/فرض به موضع نظام حقوقی در تقابل با «امنیت» (به مثابه حقوق بنیادین دولت‌ها) و «آزادی» (به مثابه حقوق بنیادین ملت‌ها) باز می گردد؛ اگر نظام حقوقی در چنین تقابلی، «امنیت» دولت را برگزیند، به فرایند «کنترل جرم» متمایل خواهد شد و «فرض مجرمیت» (Presumption of Guilty) را نسبت به متهمان «خطرناک» اعمال خواهد کرد. اما اگر روی به «آزادی» شهروندان آورد و آن را اساس عدالت کیفری خویش قرار دهد، به نظام دادرسی عادلانه و «مدل فرایندی دادرسی کیفری» (Du Process Model of Procedure) منعطف شده و فرض بی گناهی یا اصل

۱. در این جا لازم به ذکر است که برخی اساتید حقوق کیفری میان اصل براءت در اصول فقه و فرض بی گناهی در حقوق کیفری عرفی قائل به تمایز هستند. البته در برخی متون فقهی از فقهای قدیم، عبارت «اصالة البراءة» در معنای «فرض بی گناهی» در حقوق کیفری آمده است (علامه حلی، ۱۴۰۲، ص ۵۴۶؛ الهیتمی، [بی تا]، ج ۳، ص ۱۱۹)، همچنان که در اصل ۳۷ قانون اساسی ایران نیز، اصل براءت به معنای فرض بی گناهی در حقوق کیفری به کار رفته است (محقق داماد، ۱۳۹۷، ص ۱۴۸). اصل ۳۷ قانون اساسی: اصل، براءت است و هیچکس از نظر قانون مجرم شناخته نمی شود، مگر این که جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد.

برائت را در خصوص متهمان، اعمال خواهد کرد (Assefa, 2018, p.275).

یکی از نتایج این اصل/فرض، قاعده «البینه علی المدعی و الیمین علی من انکر» است. بنابر این قاعده، مدعی باید ادعای خود را ثابت نماید، باید فحص و جستجوی کامل از وجود ادله صورت گیرد و چنانچه شخص قاضی نتواند ادعای خود را به اثبات برساند، علی الاصول حق دارد متهم را تبرئه نماید. اما در پولشویی مسئله متفاوت است. سوالی که در این بخش مطرح می‌شود عبارت از این است که در صورتی شواهد و قرائن و اماراتی مبنی بر مجرمیت متهم وجود داشته باشد، آیا باز هم موضوع مجرای اصل برائت خواهد بود؟

در چنین فرضی قاضی حق استناد به اصل برائت را ندارد و بار اثبات مجرمانه نبودن منشأ وجوه واریزی بر عهده خود متهم است، زیرا اولاً اوضاع و احوال جرم (مرتبتین حساب و...) از امارات قضایی بوده و «ظاهر» مستفاد از قرائن، عرف و عادت، غلبه و شیوع و امثال آن هستند. حسب نظر مشهور فقها در مقام تعارض اصل با ظاهر، ظاهر مقدم می‌گردد. بنابراین «ظاهر» که بیانگر مجرمانه بودن منشأ واریزی است، بر اصل برائت کیفری یا فرض بی‌گناهی متهم تقدم و ترتب می‌یابد.

با در نظر گرفتن تأثیرات جهانی شدن بر دادرسی افتراقی جرم پولشویی و اصلاحات به عمل آمده در قانون مبارزه با پولشویی که تحت تأثیر این جریان بوده است، توجه به «ظن مجرمانه بودن اموال» (ظاهر) مورد تأکید قرار گرفت و از این رو، «اصل برائت» که یکی از اصول عملیه بود، در تقابل با این «ظن» مجرمانه کنار گذاشته شد. همچنین «فرض بی‌گناهی» به مثابه یکی از نتایج تقدم آزادی بر امنیت، تحت الشعاع قرار می‌گیرد؛ چرا که در صورت وجود ظن مجرمیت به پولشویی به عنوان یک جرم سازمان یافته با تبعات منفی بر ساختار اقتصادی و امنیتی کشور، دیگر محلی برای حمایت از آزادی شهروندان باقی نمی‌ماند، حتی در چنین حالتی، تهدید امنیتی سازمان یافته می‌تواند علاوه بر تهاجم به ساختار دولت، رفاه و آسایش شهروندان را نیز به خطر اندازد. از این رو ضروری است که در این حالت (ظن مجرمیت به جرم سازمان یافته)، با انتفاء مبانی و اهداف فرض بی‌گناهی، از این فرض عدول کرده و «فرض مجرمیت» را مبنای تعقیب قرار دهیم (Abu-Morad & Et Al, 2016, pp.28-29).

از این رو، اخیراً قانونگذار کیفری در ایران با در نظر گرفتن این تحولات، از اصل برائت/ فرض بی گناهی در برخی مصادیق اتهام پول‌شویی عدول کرده و موضع مناسب‌تری را در این حالت اتخاذ کرده است. مطابق تبصره ۳ الحاقی به ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی، موضوع ماده ۲ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب سال ۱۳۹۷، «چنانچه ظن نزدیک به علم بر تحصیل مال از طریق نامشروع وجود داشته باشد در حکم مال نامشروع محسوب و مرتکب در صورتی که مشمول مجازات شدیدتری نباشد به حبس درجه شش محکوم می‌شود. در هر صورت مال مزبور ضبط خواهد شد مگر اینکه تحصیل مشروع آن اثبات شود».

۲-۲-۳. اصل صحت در جرم پول‌شویی

اصل صحت در فقه در معانی متعددی به کار رفته است، در همین راستا فارغ از این بحث که صحت، اصل است یا قاعده، به بررسی دو معنای آن تحت عنوان اصل صحت می‌پردازیم.

الف) اصل صحت به معنای جواز تکلیفی (حکم تکلیفی): حکم تکلیفی عبارت است از حکمی شرعی که مستقیماً به فعل مکلف تعلق می‌گیرد. احکام تکلیفی، احکام شرعی صادرشده به انگیزه بعث یا زجر یا ترخیص مکلف نسبت به یک عمل می‌باشد. حکم تکلیفی به وجوب، استحباب، حرمت، کراهت و اباحه تقسیم می‌شود. منظور از اصل صحت در این معنا عبارت از آن است که اعمال دیگران را اصولاً باید صحیح، مشروع و حلال تلقی کرد و مادام که دلیلی بر عدم صحت و وجود حرمت پیدا نشده هیچکس حق ندارد در صورت دوران امر بین احتمال صحت و مشروعیت از یک طرف و عدم صحت و عدم مشروعیت از طرف دیگر، رفتارهای مسلمین را نامشروع و غیرصحیح بپندارد. به عبارت دیگر به حکم این اصل، رفتار مسلمین محمول بر صحت یعنی مجاز تلقی می‌گردد.

ب) اصل صحت به معنای حکم وضعی: حکم وضعی در مقابل حکم تکلیفی است. نامگذاری این نوع احکام به احکام وضعی بدان جهت است که غالب این احکام موضوع حکم تکلیفی واقع می‌شوند، نظیر زوجیت، ملکیت و.... حکم وضعی بر خلاف

حکم تکلیفی مشروط به شرایط تکلیف نیست. از این رو، حکم وضعی نسبت به انسان فاقد شرایط تکلیف نیز جاری است (محقق داماد، ۱۴۰۶، ج ۱، ص ۱۹۸).

مرحوم صاحب کفایه یکی از معانی اصل صحت را همین معنا ذکر کرده و آن را در مقابل فساد به همان معنای لغوی (تمامیت در برابر عدم تمامیت) به کار برده است (خراسانی، ۱۴۰۹، ص ۱۸۲)، لذا می‌توان گفت اصل صحت در این معنا به تعبیر مرحوم آخوند خراسانی به معنای تام^۱ الاجزاء والشرايط می‌باشد. در حقوق کیفری، اصل صحت به معنای آن است که «عمل مسلمان اگر قابل تفسیر دوگانه حرام (جرم) یا مباح (مجاز) باشد، اصل بر آن است که عمل مسلمان باید بر فرض صحیح (مجاز) شود» (محقق داماد، ۱۳۹۷، ص ۱۴۸). جرم پولشویی با اصل صحت در مفهوم «معاملات و عملیات مشکوک» ارتباط پیدا می‌کند. بر اساس بند «و» ماده ۱ آیین نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی، معاملات و عملیات مشکوک چنین تعریف شده است: «معاملات و عملیاتی که اشخاص با در دست داشتن اطلاعات و یا قراین و شواهد منطقی ظن پیدا کنند که این عملیات و معاملات به منظور پولشویی انجام می‌شود». با عنایت به آنچه که پیش‌تر در خصوص معنا و مفهوم اصل صحت اشاره شد، سوالی که در اینجا مطرح می‌گردد، این است که جرم پولشویی یا به عبارت بهتر معاملات و عملیات مشکوک، با کدام یک از معانی اصل صحت ارتباط دارد؟

به نظر می‌رسد پولشویی با هر دو معنای اصل صحت ارتباط دارد. به‌طور مثال اگر شخصی با یک فرد قاچاقچی معامله‌ای نماید و احتمال داده شود که این معامله در راستای ارتکاب جرم بوده است، در چنین فرضی در صورت فقدان اسناد و مدارک لازم، اصل صحت در معنای حکم وضعی، ایجاب می‌کند که معامله را صحیح و دارای اعتبار فرض نماییم، یا اینکه اگر شخصی معامله‌ای کند که با سطح فعالیت‌های اقتصادی وی همخوان نیست^۱ و شائبه ارتکاب جرم و داراشدن ناعادلانه وجود دارد، اصل صحت در معنای جواز تکلیفی خود ایجاب می‌نماید که عمل فاعل و فعل او را صحیح و مشروع اعتبار کنیم.

۱. موضوع بند ۱ تبصره ماده ۱ آیین نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی.

در همین راستا می‌توان گفت اصل صحت تعارض با جرم انگاری جرم پولشویی ندارد، بلکه این اصل با یکی از مفاهیم پایه‌ای جرم پولشویی که عبارت از «معاملات و عملیات مشکوک»^۱ است، ارتباط پیدا می‌نماید. در صورتی که ظن قوی در خصوص نامشروع بودن معامله یافت شود، اصل اولی صحت قابلیت اجرا ندارد، بلکه باید با فحص دقیق، به حکم واقعی نائل شد. به عبارت دیگر، در جایی که ظن قوی در خصوص حرمت رفتاری ایجاد می‌شود، اقتضای «حق الطاعة» آن است که از اصل صحت یا اصالة الاباحه عدول کرده و اصل احتیاط را مبنا قرار دهیم و بر اساس این اصل، وجود حکم تکلیفی و ارتکاب رفتار مجرمانه را مفروض بدانیم (صدر، ۱۴۳۵، ص ۳۲-۳۵). بنابراین به بهانه اصل صحت نمی‌توان جرم پولشویی را نادیده گرفت.

سابق بر این، قانون‌گذار کیفری ایران بدون در نظر گرفتن ملاحظات جهانی شدن در خصوص این جرم، اصل را بر صحت معاملات به‌طور مطلق می‌دانست. ماده ۱ قانون مبارزه با پولشویی سابق (مصوب سال ۱۳۸۶) در این رابطه مقرر می‌کرد: «اصل بر صحت و اصالت معاملات تجاری موضوع ماده ۲ قانون تجارت است، مگر آنکه براساس مفاد این قانون خلاف آن به اثبات برسد...».

با در نظر گرفتن این ملاحظه، طبق تبصره ۱ الحاقی به ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی، موضوع ماده ۲ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی، موضوع ماده ۲ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب سال ۱۳۹۷،

۱. طبق بند «ج» ماده ۱ اصلاحی قانون مبارزه با پولشویی، موضوع ماده ۱ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب سال ۱۳۹۷، معاملات و عملیات مشکوک به شرح ذیل تعریف شده است:

«معاملات و عملیات مشکوک شامل هر نوع معامله، دریافت یا پرداخت مال اعم از فیزیکی یا الکترونیکی یا شروع به آنها است که براساس قرائن و اوضاع و احوالی مانند موارد زیر ظن وقوع جرم را ایجاد کند:

۱. معاملات و عملیات مالی مربوط به ارباب رجوع که بیش از سطح فعالیت مورد انتظار وی باشد.
 ۲. کشف جعل، اظهار کذب یا گزارش خلاف واقع از سوی مراجعان قبل یا بعد از آنکه معامله یا عملیات مالی صورت گیرد و نیز در زمان اخذ خدمات پایه.
 ۳. معاملات یا عملیات مالی که به هر ترتیب مشخص شود صوری یا ظاهری بوده و مالک شخص دیگری است.

۴. معاملات یا عملیات مالی بیش از سقف مقرر در آیین نامه اجرائی این قانون هر چند مراجعان قبل یا حین معامله یا عملیات مزبور از انجام آن انصراف داده یا بعد از انجام آن بدون دلیل منطقی نسبت به فسخ قرارداد اقدام نمایند».

اصل صحت در معاملات مشکوک جایگاهی ندارد؛ چرا که با عروض ظن قوی در خصوص نامشروع بودن معاملات، موضع اجرای اصل صحت منتفی شده و اصل احتیاط و لزوم فحص از حکم واقعی، جایگزین آن می‌گردد. این تبصره ۱ الحاقی مقرر می‌کند: «هرگاه ظن نزدیک به علم به عدم صحت معاملات و تحصیل اموال وجود داشته باشد مانند آن که نوعاً و باتوجه به شرایط امکان تحصیل آن میزان دارایی در یک زمان مشخص وجود نداشته باشد مسؤولیت اثبات صحت آنها برعهده متصرف است. منظور از علم در این تبصره و تبصره ۳ همان است که در قانون مجازات اسلامی برای علم قاضی تعریف شده است».

۳-۲-۳. قاعده تسلیط در جرم پول‌شویی

یکی از قواعد مسلم فقهی قاعده تسلیط است. این قاعده بیان می‌دارد که هرگاه فردی بر مالی از مسیر شرعی و قانونی سلطه یافت، کسی نمی‌تواند او را از انتفاع از آن مال باز دارد. از قاعده تسلیط گاهی به «قاعده تسلط» نیز تعبیر می‌شود، ولی در عبارات فقها غالباً به قاعده سلطنت معروف است. به اساس تعریف صاحب جواهر، «قاعده سلطنت مالک و [به تعبیر دیگر] تسلط مردم بر اموال خود، اصلی است که در موارد تردید [و عدم وجود دلیل بر خلاف] نمی‌توان از آن خارج شد» (نجفی، ۱۴۰۴، ج ۲۴، ص ۱۳۸).

به علت کاربرد وسیع اقتصادی و اجتماعی این قاعده، در ابواب متعدد حقوقی کاربرد داشته است. این قاعده تثبیت‌کننده ارکان مالکیت است و به علت جایگاه خاص اموال و مالکیت در زندگی روزمره مردم، اهمیت و برجستگی خاصی در بین سایر موضوعات دارد. بر اساس آن، تصرف در مال غیر جز از طریق جلب رضایت مالک ممنوع است. اهمیت شایان توجه قاعده تسلیط، که عامل استقرار و قوام مالکیت است، باعث شده تا مکاتب جدید حقوقی نیز بدون استثنا تحت تأثیر آن قرار گیرند، به طوری که قسمت اعظم و عمده مجموعه مقرراتی که به منظور تنظیم امور اقتصادی و تعیین حد و مرز روابط اقتصادی افراد جامعه در نظام‌های قانون‌گذاری جدید تدوین می‌شود،

۱. «قاعده سلطان الملك و تسلط الناس علی اموالهم، اصل لا یخرج عنه فی محل الشک»

در واقع، مایه اصلی خود را از این قاعده و فروع و شقوق مختلف آن می‌گیرد. در خصوص ارتباط این قاعده با جرم پولشویی باید اشعار داشت که مفاد این قاعده در اغلب اوقات، مانع تعقیب جرم پولشویی است، زیرا انسان‌ها بر اموال خود تسلط دارند و می‌توانند هرگونه تصرفی در آن کنند. بنابراین در صورت فقدان دلیل، تصرف اشخاص در اموالشان کاملاً محترمانه و غیر قابل تعقیب می‌است. اما چنانچه اماره یا دلیلی کشف شود که اموال مزبور ناشی از عواید مجرمانه می‌باشد یا رابطه مالکیت و تصرف مفقود است، دیگر محلی برای استناد به این قاعده باقی نمی‌ماند. اما در جرم پولشویی، به دلیل پیچیدگی کشف منشأ مجرمانه اموال و عواید، امکان یافتن چنین اماراتی که ظن مجرمانه را تقویت کند، مشکل است و پول‌شویان با تمسک بر این قاعده، از تعقیب کیفری رها خواهند شد. لذا این قاعده در عدم کشف و اثبات جرم پولشویی مؤثر است.

سابقاً قانون‌گذار کیفری ایران بدون در نظر گرفتن ملاحظات جهانی شدن در خصوص جرم پولشویی و دشواری وضعیت اثبات این جرم و مقابله با آن، اصل را بر مالکیت افراد بر دارایی‌هایشان، به‌طور مطلق، می‌دانست. ذیل ماده ۱ قانون مبارزه با پولشویی سابق (مصوب سال ۱۳۸۶) در این رابطه مقرر می‌کرد: «... استیلائی اشخاص بر اموال و دارایی اگر توأم با ادعای مالکیت شود، دال بر ملکیت است». اما با در نظر گرفتن ملاحظات جهانی شدن در جرم پولشویی، قانون‌گذار رویه دیگری را اتخاذ کرد. طبق قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوب سال ۱۳۹۷، مالکان اموال و دارایی نمی‌توانند هرگونه معامله‌ای را انجام دهند و در صورت مشکوک تلقی شدن معامله، اصل را بر عدم جواز می‌دانند. مطابق تبصره الحاقی ذیل بند «پ» ماده ۷ قانون مبارزه با پولشویی موضوع ماده ۷ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی، معاملات مشکوک به شرح ذیل، غیر مجاز بوده و ظن به پولشویی را تقویت می‌کند و مالکان باید صحت تصرفات را اثبات کنند. مصادیق معاملات مشکوک طبق این تبصره عبارت است از:

«۱- معاملات و عملیات مالی مربوط به ارباب رجوع که به نحو فاحش بیش از سطح فعالیت مورد انتظار وی باشد.

- ۲- کشف جعل، اظهار کذب یا گزارش خلاف واقع از سوی مراجعان قبل یا بعد از آنکه معامله یا عملیات مالی صورت گیرد و نیز در زمان اخذ خدمات پایه.
- ۳- معاملات یا عملیات مالی که به هر ترتیب مشخص شود صوری یا ظاهری بوده و مالک شخص دیگری است.
- ۴- معاملات یا عملیات مالی که اقامتگاه قانونی هریک از طرفین در مناطق پرخطر (از نظر پولشویی) واقع شده است. فهرست این مناطق توسط شورا مشخص می‌شود.
- ۵ - معاملات یا عملیات مالی بیش از سقف مقرر در آیین نامه اجرائی. هرچند مراجعان، قبل یا حین معامله یا عملیات مزبور از انجام آن انصراف داده یا بعد از انجام آن بدون دلیل منطقی نسبت به فسخ قرارداد اقدام نمایند».

نتیجه

امروزه جرایم صبغه جهانی به خود گرفته و فراتر از مرزهای یک دولت در حال ارتکاب هستند. این پدیده یکی از نتایج شوم فرایند جهانی شدن در قلمروی حقوق کیفری است. امروزه این جرایم در قالب‌های پیچیده و سازمانی در حال ارتکاب هستند. این سازمان‌های جنایی ریشه‌دار، در شبکه‌های جهانی جدید محو نشده و شبکه‌سازی جهانی، به سازمان‌های جنایی سنتی امکان می‌دهد تا در روزهای سخت با فرار از کنترل‌های دولتی به بقای خود ادامه دهند و کارشان رونق بگیرد. از این رو، مفهوم جرم سازمان‌یافته وارد فاز جدیدی از دستاوردهای جهانی شدن گردیده است.

جرایم سازمان‌یافته یکی از مهمترین تهدیدات امنیتی در قرن جدید است که معضل مهم جوامع بشری به‌شمار می‌رود. یکی از مهم‌ترین مصادیق این جرایم، جرم پول‌شویی است. اگرچه دشوار است که بتوان ادعا کرد پول‌شویی زائیده نامشروع فرایند جهانی شدن دنیای معاصر است، اما بی‌تردید نمی‌توان انکار کرد که این جرم در چهارچوب فرایند جهانی شدن وارد فرایند پیچیده‌ای گردید که قواعد حقوق کیفری شکلی و ماهوی را در مداخله و برخورد با این جرم، به چالش کشاند و نظام عدالت کیفری را با انبوه مشکلات مواجه ساخت.

به دلیل پیچیدگی فوق‌العاده این جرم و اغلب جرایم منشأ پول‌شویی، اثبات آن با مشکلات عدیده‌ای مواجه شده است. اصول سنتی اثبات دعوی، نظیر اصل برائت (فرض بی‌گناهی)، صحت معاملات و قاعده سلطه، ابزاری قدرتمندی در دستان پولشویان بود که از رهگذر آن قادر به فرار از عدالت کیفری بودند. تمسک به این دفاعیات سنتی در برابر افرادی که مرتکب جرایم با ماهیت و شگردهای نوین شده بودند، راه را برای اجرای عدالت مسدود کرد. حقوق‌دانان به‌دنبال چاره‌ای برای حل این بحران بودند و تنها راه‌حل برای این معضل، عدول از قواعد سنتی سابق بود.

در نگاه دولت‌مردان، رویکرد جدید ناعادلانه به‌نظر نمی‌رسد؛ چرا که این رویکرد موجب حفظ نظم و منافع عمومی در بعد اقتصادی و اجتماعی خواهد بود. از این رو، مجموعه دولت‌ها سعی کردند با تدوین و الحاق به معاهدات بین‌المللی نظیر پالمو، نوعی همگرایی در این زمینه پدید آورند و مشروعیت این عدول را توجیه کنند.

اگرچه به رسمیت شناختن جرم پول‌شویی در نظام تقنینی ایران به موقع بوده است، اما توجه به رویکردهای مقابله با این جرم با تأخیری بیش از یک دهه، مواجه شد. این امر سبب شد که نظام عدالت کیفری ایران در مقابله با این جرم ناکارآمد جلوه کند و موجبات انتقاد جهانی را فراهم آورد. یکی از مهم‌ترین ضعف‌های ایران در مقابله با این جرم، بی‌توجهی به مسائل اثبات جرم بوده است. تا پیش از تصویب قانون اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی در سال ۱۳۹۷، اصل بر صحت معاملات و برائت مرتکبان بود و مقامات دادرسرا - باتوجه به درجه هفت بودن این جرم، مقامات دادگاه! - می‌بایست به یافتن ادله جرم می‌پرداختند. باتوجه به ماهیت جرم پول‌شویی، این کار برای مقامات قضایی پر هزینه، زمان‌بر و عملاً غیر ممکن بود؛ چرا که پشت پرده مرتکبان پول‌شویی، باندهایی سازمانی هستند که به دلیل قدرت بالا و نفوذ ساختار زیاد در دستگاه حاکمیتی، هیچ ردی از خود به جای نگذاشته و به آسانی به تطهیر فعالیت‌های خود می‌پردازند.

با اصلاح قانون و پیدایش مفهومی تحت عنوان «معاملات و عملیات مشکوک»، امکان تعقیب این جرم میسر شد و در اغلب موارد، این متهمان هستند که می‌بایست صحت معاملات، مجاز بودن اعمال حقوق مالکانه و بی‌گناهی خود را اثبات کنند و دیگر محلی برای اجرای اصل برائت (فرض بی‌گناهی)، اصل صحت و قاعده تسلیط وجود ندارد. البته این پیدایش و اعتبار این مفهوم باعث شد که اجرای دفاعیات مذکور در اثبات جرم، منتفی شده و محل اجرا برای فرض‌ها و قواعد دیگر پدید آید که از نظر شرعی نیز، معتبر شناخته شد. این تحول در نظام قانون‌گذاری کیفری ایران را باید ناشی از توجه به جهانی شدن حقوق کیفری و پذیرش اقتضائات این پدیده دانست.

منابع

۱. احمدی، عبدمحمد؛ «جرائم سازمان یافته فراملی و عوامل آن»، معرفت؛ ش ۱۳۴، بهمن ۱۳۸۷، ص ۱۲۵-۱۴۸.
۲. بارانی، محمد؛ پیشگیری از جرائم جهانی؛ چ ۱، تهران: میزان، ۱۳۹۳.
۳. پاک‌نهاد، امیر؛ سیاست جنایی ریسک‌مدار؛ چ ۲، تهران: میزان، ۱۳۹۴.
۴. پاک‌نیت، مصطفی؛ افتراقی شدن سیاست کیفری؛ چ ۱، تهران: میزان، ۱۳۹۶.
۵. پردل، ژان؛ «به دنبال جهانی شدن حقوق کیفری»، پژوهش حقوق عمومی؛ ترجمه محمدمهدی ساقیان؛ ش ۱۱، تابستان ۱۳۸۳، ص ۱۵۹-۱۷۹.
۶. تاجیک، محمدرضا؛ «فرایند جهانی شدن و فراگشت جامعه ایرانی»، فصلنامه مطالعات راهبردی؛ ش ۳، پاییز ۱۳۸۰، ص ۳۰۵-۳۲۷.
۷. تدهیبی، فریده؛ پول‌شویی و روش‌های مبارزه با آن؛ تهران: بهنود، ۱۳۹۳.
۸. حلّی (علامه حلّی)، حسن بن یوسف؛ نهج الحق و كشف الصدق؛ بیروت: دارالکتب اللبنانیه، ۱۴۰۲ق.
۹. خراسانی (آخوند خراسانی)، محمدکاظم؛ کفایةالأصول؛ چ ۴، قم: مؤسسه آل‌البیت لإحياء التراث، ۱۴۰۶ق.
۱۰. رهبر، فرهاد؛ پولشویی و روش‌های مقابله با آن؛ چ ۱، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.
۱۱. ریتز، جورج؛ جهانی شدن: بایسته‌ها؛ ترجمه عسگر قهرمان‌پور؛ چ ۱، تهران: چاپ پخش، ۱۳۹۴.
۱۲. ریتز، جورج؛ دانش‌نامه جهانی شدن؛ ترجمه نوراله مرادی و محبوبه مهاجر؛ چ ۱، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۵.
۱۳. سریزدی، علی؛ «گزارش‌ها و تحلیل‌ها: بررسی و تحلیل مفاد کنوانسیون ملل متحد راجع به مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی»، مجله سیاست خارجی؛ ش ۳، پاییز ۱۳۸۰، ص ۸۶۹-۸۹۲.
۱۴. سلیمی، صادق؛ جنایات سازمان یافته فراملی؛ تهران: صدرا، ۱۳۸۲.

۱۵. شمس ناتری، محمدابراهیم؛ «جرایم سازمان یافته»، فصلنامه فقه و حقوق؛ ش ۱، تابستان ۱۳۸۳، ص ۱۰۹-۱۳۰.
۱۶. شهریاری، محمد؛ تحدید تضمینات دادرسی عادلانه در پرتوی امنیت‌گرایی در بزه پول‌شویی در حقوق ایران با مطالعه اسناد بین‌المللی (رساله دکتری)؛ اصفهان: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۹۸.
۱۷. صحرائیان، مهدی؛ زبان‌های ناشی از تطهیر پول در کشور؛ تهران: کارگاه علمی - کاربردی قضات دادگاه‌های انقلاب، ۱۳۸۱.
۱۸. صدر، سیدمحمدباقر؛ دروس فی علم‌الأصول؛ ج ۲، چ ۸، قم: دارالعلم، ۱۴۳۵ق.
۱۹. صفاری، علی؛ کیفرشناسی (تحولات، مبانی و اجرای کیفر سالب آزادی)؛ چ ۱۲، تهران: جنگل، ۱۳۸۷.
۲۰. عباسی، اصغر؛ حقوق کیفری اقتصادی پول‌شویی؛ چ ۱، تهران: میزان، ۱۳۹۴.
۲۱. فلسفی، هدایت‌الله؛ سیر عقل در منظومه حقوق بین‌الملل؛ چ ۱، تهران: طرح نو، ۱۳۹۶.
۲۲. قربانی، علی و جعفر موحدی؛ «اصل برائت در اندیشه فقهی و فرض بی‌گناهی در اندیشه اروپایی»، فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی؛ ش ۲۶، زمستان ۱۳۹۰، ص ۱۲۷-۱۵۲.
۲۳. کاستلز، امانوئل؛ عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ؛ ترجمه علی پایا؛ چ ۱، تهران: طرح نو، ۱۳۸۰.
۲۴. کاشفی اسماعیل‌زاده، حسن؛ «جنبش‌های بازگشت به کیفر در سیاست جنایی»، فصلنامه الهیات و حقوق؛ ش ۱۵ و ۱۶، بهار و تابستان ۱۳۸۴، ص ۲۵۳-۲۹۴.
۲۵. گیدنز، آنتونی؛ جامعه‌شناسی؛ ترجمه منوچهر صبوری کاشانی؛ چ ۳، تهران: نشر نی، ۱۳۷۹.
۲۶. محقق داماد، سیدمصطفی؛ فقه استدلالی جزایی تطبیقی؛ چ ۱، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۹۷.
۲۷. محقق داماد، سیدمصطفی؛ قواعد فقه؛ چ ۱۲، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۴۰۶ق.
۲۸. میرمحمدصادقی، حسین؛ حقوق جزای بین‌الملل (مجموعه مقالات)؛ چ ۳، تهران:

میزان، ۱۳۹۲.

۲۹. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ «از سیاست کیفری تا سیاست جنایی: دیباچه ویراست نخست»؛ در لازرژ، کریستین؛ **درآمدی به سیاست جنایی**؛ ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۶، تهران: میزان، ۱۳۹۶.

۳۰. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ «تقریرات درس جرم‌شناسی (بزهکاری مزمن، پیشگیری زودرس و جرایم سازمان‌یافته)»؛ **مباحثی در علوم جنایی**؛ تهران: دانشگاه شهیدبهشتی، ۱۳۸۶.

۳۱. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ «درباره افتراقی شدن سیاست جنایی: دیباچه ویراست چهارم»؛ در لازرژ، کریستین؛ **درآمدی به سیاست جنایی**؛ ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۶، تهران: میزان، ۱۳۹۶.

۳۲. نجفی، محمدحسن؛ **جواهرالکلام فی شرح شرائع الإسلام**؛ چ ۷، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۴ق.

۳۳. الهام، غلامحسین و محسن برهانی؛ **درآمدی بر حقوق جزای عمومی**؛ چ ۳، تهران: میزان، ۱۳۹۶.

۳۴. هیتمی، ابن حجر؛ **الفتاوی الفقهیة الكبرى**؛ [بی‌جا]: المكتبة الإسلامية، [بی‌تا].

35. Abu — morad, Mohannad, Ayub, Zainal, Noor, Fauziah; "Burden of Proof and Presumption of Innocence in the Prosecution of Illicit Enrichment to the Jordanian Legislation"; **Policy and Globalization**; Vol. 49, January 2016.

36. Aseffa, Simeneh; "The Principle of Presumption of Innocence and Its Challenges in the Ethiopian Criminal Process"; **Mizan Law Review**; Vol. 6, No. 2, December 2018.

37. Gassin, Raymond; **Criminologie**; 4th E. D. , Paris: Dalloz, 1998.

38. United Nations Convention against Transnational Organized Crime (UNTOC or Palermo Convention) in 2000 UN, Available at: <https://plink.ir/g3Vpl>